

Nr 1009

Av herr **Holmberg m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 140, angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet.

(Lika lydande med motion nr 1275 i Andra kammaren)

I proposition nr 140 framlägges principförslag dels om sammanförande av skolorna på det gymnasiala stadiet till en skolform, dels om utformningen av den framtida yrkesutbildningen. I anledning härav finns anledning aktualisera följande.

När beslut 1964 fattades om reformering av de gymnasiala skolorna beklagades från många håll att det tillgängliga utredningsmaterialet möjliggjorde ställningstagande till hur utbildningen efter grundskolans slut skulle organiseras för endast ungefär hälften av ungdomarna i en årskull. Den andra hälften lämnades utanför beroende på att den först under 1963 tillkallade YB givetvis inte haft någon möjlighet att framlägga något förslag. Det fanns således inga förutsättningar att då pröva det aktuella reformprogrammet utifrån en helhetssyn på ett offentligt skolväsende, som bör omfatta alla utbildningssökande efter avslutad obligatorisk skolgång. 1964 års gymnasie- och fackskolebeslut har därför i hög grad karaktären av en etapplösning som kan och bör omprövas i samband med ett ställningstagande till den etapp, som är avsedd att tillgodose den återstående hälften.

1964 års gymnasiebeslut har ännu så länge i praktiken icke avsatt sådana spår, att man kan dra några mera långtgående slutsatser. Möjligen kan man hävda att gymnasiet i åtminstone vissa hänseenden blivit just den svåra, i bemärkelse arbetskrävande, skola, som föredragande departementschefen befarade i riksdagsdebatten. Utvecklingen har sålunda bekräftat att det då av oss framförda förslaget om en möjlighet för vissa elevgrupper till en lugnare studiegång var välmotiverad.

På grundval av vissa föreliggande undersökningar kan konstateras att fackskolan icke tillvunnit sig det anseende som förutsattes vid dess tillkomst. Fackskolevalet förefaller för flertalet elever icke vara ett positivt val; det förefaller icke ens vara ett andrahandsval utan har blivit det alternativ, som eleverna begagnar sig av när det visat sig att de primära gymnasieambitioner inte kunnat tillgodoses. Den organisatoriska samordningen av gymnasium och fackskola, som ingick i 1964 års riksdags-

beslut, har uppenbarligen icke lyckats med målsättningen att göra gymnasium och fackskola till likvärdiga alternativ.

Departementschefens nu föreliggande förslag till reformering av yrkesutbildningen innebär bl. a. att inom grundutbildningen inslaget av allmänna ämnen ökas och att en motsvarande minskning sker av utrymmet för direkt yrkesutbildande ämnen. Denna uppläggning innebär att yrkesutbildningen med avseende på form och innehåll närmas till annan utbildning på det gymnasiala stadiet. Under vissa nedan angivna förutsättningar kan vi i princip ansluta oss till förslaget. Förslaget synes emellertid innebära att yrkesutbildning skall ges i en — låt vara med gymnasium och fackskolan — organisatoriskt samordnad skola men i praktisk bemärkelse tämligen oberoende skolform. »Yrkesskolan» skulle därmed i förhållande till gymnasium och fackskola få samma ställning som fackskolan har till gymnasiet.

Att mot bakgrund av vad här ovan redovisats om elevernas preferenser i valet mellan gymnasium och fackskola nu tro att man enbart genom yttre anordningar skall åstadkomma en valsituation, där eleven mera styres av intressen och anlag än av icke adekvata uppfattningar om de olika utbildningslinjernas statusvärde, är verklighetsfrämmande. Risker att »yrkesskolan» skall komma att uppfattas som ytterligare en parallell skolform på det gymnasiala stadiet synes uppenbar liksom att detta i sin tur kan leda till att »yrkesskolan» kommer att bli ett tredje och sista alternativ för dem som vill fortsätta sin utbildning efter grundskolan.

Det föreligger nu ett omfattande — ehuru ännu icke fullständigt — utredningsmaterial rörande yrkesutbildningen, likaså en utförlig och inträngande analys av övrig gymnasial utbildning. Man torde icke utan fog kunna göra gällande att den av yttre omständigheter — tidsskäl m. m. — betingade utredningsmetodiken håller på att leda fram till beslut, som icke framstår som tillfredsställande samordnade. Närmandet av yrkesutbildningen till fackskola och gymnasium medför en ändrad situation för dessa skolformer. Men det är också uppenbart, att eleverna ställs i allt svårare valsituationer. Gymnasiet har bl. a. en teknisk och en ekonomisk linje. Fackskolan har motsvarande linjer. Och i den nya yrkesutbildningen kommer det att finnas tekniska och ekonomiska utbildningsalternativ. Det är angeläget att man med tanke på skolväsendets huvudmän, eleverna och deras målsmän samt avnämarna försöker att precisera en totalsyn på det gymnasiala skolväsendet. Vi finner det därför av behovet påkallat att angivna problemställningar blir föremål för en samlad översyn. Eftersom de väsentliga sakutredningarna redan föreligger eller väntas inom kort är förutsättningarna för ett snabbt parlamentariskt utredningsarbete goda. Självfallet skall en sådan utredning i och för sig vara förutsättningslös.

Det synes oss dock angeläget att man i utredningen tar upp frågan om den horisontella klyvningen. Denna skulle innebära att den gymnasiala ut-

bildningen i princip blir tvåårig och att ovanpå lägges ett s.k. collegeår för bl. a. färdigutbildning inom yrkesutbildningen och utbildning för vinnande av den särskilda kompetens som erfordras för inträde på vissa högre utbildningsanstalter.

Inom detta nya tvååriga gymnasium skulle exempelvis den grundläggande tekniska utbildningen i gymnasiet, fackskolan och vissa delar av yrkesskolan föras samman till en gemensam teknisk utbildning. De tre skolornas utbildning inom det ekonomiska ämnesområdet bör kunna föras samman på motsvarande sätt.

Det bör också undersökas, om inte fackskolans sociala linje, vars mål- och inriktning är tämligen oklar, bör kunna samordnas med den utbildning som nu ges i gymnasiet två första årskurser inom humanistiska och samhällsvetenskapliga linjerna.

Detta skulle kunna innebära, att en samordnad skola på gymnasienivå skulle kunna omfatta tre sektioner: en teknisk, en ekonomisk och en allmän. Inom varje sektor kan ges utrymme för alternativa ämnes- och kursval. Det fortsatta utredningsarbetet kan måhända visa att det kan erfordras en särskild sektor för vissa utbildningslinjer som inte låter sig inordnas inom den här skisserade ramen.

Om den nya gymnasiala skolan får en tvåårig avslutad utbildning med möjligheter för alla att då lämna skolan med ett slutbetyg, kan det tredje året göras mera markerat målinriktat än vad gymnasiet tredje år nu är. Den enskilda eleven bör under detta år kunna specialisera sig på 3—5 ämnen och i dessa få en fördjupning som gott och väl mäter sig med vad den studerande nu uppnår efter tre gymnasieår. För elever, som under de båda grundläggande åren valt teoretiskt mindre krävande ämnen, kan det krävas två års studier i stället för normalt ett att nå samma kompetens, dvs. vad som nu anses behövas för den som efter två år i fackskola vill nå slutbetyg på treårigt gymnasium.

Det tredje året bör kunna organiseras på ett annat sätt än de båda föregående. Det bör ej ha endast fasta veckotimplaner som skolan nu har utan till viss del byggas upp av fristående ämneskurser enligt »credit»-system, vilket då möjliggör ett friare val av studier alltefter den målsättning den studerande har. Detta gör det också möjligt att alltefter förutsättningarna ägna ett eller två år åt förvärvandet av de mera målbestämda kurserna.

Till de båda grundläggande åren bör även föras viss utbildning som nu äger rum enbart i tredje gymnasieåret. Att de två grundläggande åren får större ämnesbredd motvägs av de möjligheter till koncentration som efterföljande år erbjuder. I denna specialisering bör också finnas utrymme för de mera yrkesinriktade studievägar, som nu utgörs av avslutningsåren på teknisk linje i det nya gymnasiet. Detta skulle innebära, att det blir en tvåårig ingenjörsskola ovanpå det nya tvååriga gymnasiet. I detta sam-

manhang bör vårt tidigare förslag om en fyraårig utbildning för gymnasieekonomer prövas.

En skola av här skisserat slag innebär en mer konsekvent lösning av samordningsproblemen på gymnasienivå än vad som föreslås i propositionen om mellanskolan. Det gymnasiala systemet skulle i princip bli öppet för alla. Den inträdessökande kan välja mellan en teknisk sektor, en ekonomisk sektor, en allmän sektor och eventuellt en av mera specialiserade grenar bestående yrkeslinje. Valet mellan olika skoltyper som nu föreslås ske mellan inbördes klart åtskilda delar inom en »mellanskola» skulle därmed kunna undvikas, vilket är önskvärt av inte minst sociala skäl. Slussningsmöjligheterna mellan sektorerna skulle under de två första åren bli större än enligt departementschefens förslag.

Ett förslag om en utredning av här angivet syfte — inte minst med de i vissa hänseenden långtgående förslag, som vi här har skisserat — skulle måhända som en konsekvens kräva ett förslag om avslag på propositionen i avvaktan på utredningsresultatet. I och för sig — med det tidsprogram, som föreslagits i propositionen för genomförandet av den aktuella reformen, den 1 juli 1971 — skulle det sannolikt inte medföra någon tidsförskjutning eller i vart fall endast en obetydlig sådan att avvakta en utredning.

Det förda resonemanget hänför sig emellertid i huvudsak till den »inre» samordningen av de gymnasiala skolformerna. Den har som yttre förutsättning att det i propositionen framlagda förslaget om sammanförande av skolorna på det gymnasiala stadiet till en skolform blir tillgodosett och är avsett att mindre ingripa i propositionens principförslag om utformningen av den framtida yrkesutbildningen än i den gymnasiala verksamhet som för närvarande bedrivs.

Yrkesutbildningen

Beträffande utformningen av den framtida yrkesutbildningen har vi redan förklarat oss kunna under vissa förutsättningar ansluta oss till förslagen enligt propositionen.

I det grundläggande utredningsarbetet har man kommit fram till att inemot 35 % av en årskull skall beredas utbildning inom yrkesskolan. 50 % förutsättes utbildade i gymnasium och fackskola. I utredningsarbetet har icke närmare angivits skälen till att »endast» 85 % av en årskull skall erhålla den framtida gymnasiala utbildningen. Till en del synes föredragande departementschefen ha beaktat problemet under rubriken yrkesutbildning för handikappade, då han hit hänför inte bara elever med handikapp i fysiskt och psykiskt hänseende utan även sådana elever som av andra skäl — t. ex. anpassningssvårigheter — lämnat den obligatoriska skolans normalklasser med en i olika avseenden mindre tillfredsställande

skolunderbyggnad. Propositionen ger icke underlag för en bedömning hurvida departementschefen med sina förslag i hithörande avseende avser att komplettera yrkesutbildningsberedningen upp till närheten av 100 %-gränsen. I den mån så icke är förhållandet vill vi göra det principiella uttalandet, att det bör ankomma på skolöverstyrelsen att ägna frågan uppmärksamhet och försöka utreda dels viljan hos den resterande andelen att genomgå ytterligare utbildning och dels möjligheterna att ytterligare bygga ut gymnasieutbildningen.

Det fria valet av utbildningslinjer och ämnen utgör en vedertagen princip i vårt skolväsende och bör gälla även för yrkesutbildningen; särskilt starkt accentueras måhända denna princip i den här ovan givna skissen med en totalsyn på den gymnasiala utbildningen. Ett godtagande av principen om fritt val innebär emellertid ej ett erkännande av att tillströmningens faktiska inriktning ger en anvisning om en från allmän synpunkt önskvärd resursfördelning. Mycket snabbt skulle man i så fall upptäcka, att man kommer i konflikt med andra samhälleliga målsättningar, t. ex. önskan om en balanserad expansion på arbetsmarknaden. Det fria valet förutsätter att samhället tillhandahåller ett tillfredsställande underlag för väljandet. Utbyggd studierådgivning och yrkesvägledning är ofrånkomliga instrument. Försummelser i detta hänseende kan leda till krav på styrningsmekanismer, som i stort sett gör det fria valet till en chimär.

I själva verket torde vi i viss utsträckning redan befinna oss i ett sådant läge. Den nuvarande tillströmningen till teoretiska ämnesstudier på grundskolans högstadium, i viss utsträckning sannolikt förstärkt genom den för grundskolan föreslagna läroplansrevisionen, kan komma att öka ytterligare och därmed öka trycket på teoretiska gymnasiestudier. De betygsspärrar, som för närvarande är nödvändiga, är i och för sig otillfredsställande styrningsmekanismer jämfört med studierådgivning och yrkesvägledning, som bygger på godtagbara prognoser om samhällsutvecklingen.

Vi har visserligen noterat den vikt departementschefen synes tillmäta frågan men har med det sagda främst velat understryka betydelsen av att åtgärder verkligen vidtages. Vid den fortsatta prövning, som förutskickas i propositionen, bör frågan om särskilda yrkesvalstjänster för det gymnasiala stadiet särskilt uppmärksammas.

Med avseende på yrkesutbildningens innehåll torde förslagen enligt propositionen vara att fatta så att eleverna kommer att beredas — förutom utbildning i allmänna ämnen — en grundläggande yrkesutbildning.

Denna uppläggning innebär obestriddligen för vissa yrkesområden en förbättring i utbildningen i förhållande till nuläget. För andra områden, framför allt verkstadsindustrin som sysselsätter ca 40 % av arbetskraften inom industrin, innebär propositionen en betänkelig uttunning av yrkesutbildningen. Detta påstående hänför sig i första hand till avsaknaden av förslag om färdigutbildning. Förhållandet är ju det att enligt propositionen

nuvarande — inom vissa sektorer mycket värdefulla — yrkesutbildning skall avskaffas till förmån för en yrkesutbildningsorganisation vid vars införande man icke får tillfälle ta ställning till den ofrånkomliga, avslutande färdigutbildningen. När vi ändå är beredda att godtaga detta sker det med utgångspunkt från att YB:s nu pågående utredningsverksamhet rörande dessa frågor snarast skall underställas riksdagen och under förutsättning att det nu klart uttalas att planläggning och kontroll av denna färdigutbildning kommer att ske genom skolväsendets försorg och bekostas med allmänna medel.

I fråga om förslaget om s. k. fritt tillval eller i realiteten bortval av en del av undervisningen i yrkesteknik till förmån för undervisning i andra ämnen finns anledning till stor tveksamhet. Bortsett från de organiska och administrativa svårigheter, som ett tillgodoseende av förslaget medför, kan erinringar resas framför allt mot att de för yrkesutbildningen karaktäristiska momenten urholkas. I sitt förord för detta yrkesutredningens förslag visar emellertid även departementschefen en påfallande försiktighet. Vi är därför beredda att tills vidare godtaga även detta förslag men förmenar att det bör ankomma på skolöverstyrelsen att följa utvecklingen och föreslå sådana ändringar i bestämmelserna som kan bedömas erforderliga för att tillgodose det egentliga yrkesutbildningsbehovet.

Under hänvisning till det anförda hemställes,

dels att riksdagen måtte anhålla att Kungl. Maj:t tillsätter en parlamentarisk utredning med uppgift att göra en sammanfattande utredning om det frivilliga skolväsendets inre struktur med beaktande av vad här ovan anförts och

dels att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 140 såsom riktlinjer för fortsatt arbete måtte uttala

a) att det gymnasiala skolväsendet bör dimensioneras så att ingen uteslutes från utbildning,

b) att yrkesvägledning och studierådgivning bör förstärkas i syfte att principen om det fria valet kan upprätthållas,

c) att s. k. färdigutbildning — oavsett var den äger rum — är en samhällelig angelägenhet och

d) att det ankommer på skolöverstyrelsen att följa utvecklingen beträffande s. k. fritt tillval.

Stockholm den 1 november 1968

Yngve Holmberg (h)

Carl Eskilsson (h)

Rolf Kaijser (h)

Allan Hernelius (h)

N. Yngve Nilsson (h)

Gösta Jacobsson (h)

Ragnar Sveningsson (h)